

УДК 378:37.091-051(477)

Биков Іван Вікторович

ORCID 0000-0001-7790-337X

Директор ПП ЗОШ «Майбуття» I–III ступенів
(Одеса, Україна),
аспірант кафедри педагогіки, психології
і методики фізичного виховання,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: maibuttya@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено процес формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вчителів початкової школи. Доведено, що одне із завдань вищої педагогічної освіти полягає у формуванні підготовленості до здоров'язбережувальної професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Визначено, що важливими напрямками здоров'язбережувальної компетентності є культура здоров'я, створення особистої стратегії здоров'язбережувальної професійної поведінки. Обґрунтовано, що структурними компонентами здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи є когнітивний, мотиваційний, діяльнісний.

Мета статті – проаналізувати процес формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Методологія дослідження базується на сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у вітчизняних закладах вищої освіти.

Наукова новизна: доведено, що здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи є властивістю здобувачів вищої освіти, для організації освітнього процесу на принципах здоров'язбереження.

Висновки. 1. Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи є властивістю здобувачів вищої освіти, яка поєднує категорію знань з анатомії та фізіології людини, вмінь і навичок їхнього використовувати в професійній діяльності, здатність застосування сучасні знання з дисципліни, вміння організувати освітній процес на принципах здоров'язбереження. 2. Структурні компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи – когнітивний, мотиваційний, діяльнісний. 3. Одне із завдань вищої педагогічної освіти полягає у формуванні підготовленості до здоров'язбережувальної професійної діяльності. Важливими напрямками здоров'язбережувальної компетентності є культура здоров'я, створення особистої стратегії здоров'язбережувальної професійної поведінки.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, майбутні вчителі початкових класів, здоров'язбереження, компетентності.

Постановка проблеми. Сьогодення висуває нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей. Сучасний стан вітчизняної системи вищої освіти зобов'язує викладачів шукати нові підходи до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Здобувачі вищої освіти педагогічних спеціальностей повинні мати сформовану здоров'язбережувальну компетентність. «Це допоможе формуванню професійної підготовки та позиції майбутніх фахівців, а передумовами зазначених якостей мають бути психологічні, педагогічні та методичні чинники» [1, 27].

Державний стандарт початкової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688) висвітлює правові основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів зі здоров'язбережувальної діяльності [2].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням різних аспектів формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів присвятили праці вітчизняні науковці (О. Грищенко, О. Єфремова, І. Зязюн, Є. Кучерган, О. Мондич, Ю. Носко, О. Поясик та ін.) [1;

3–8; 10]. Актуальними науковими позиціями щодо сенсу, можливостей та перспектив формування здоров'язбережувальної компетентності є наукові розвідки М. Носка, С. Грищенко, Ю. Носко та ін.

Виділення неvirішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо доцільним вивчення показники та критерії формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Мета статті – проаналізувати процес формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Процедура теоретико-методологічного дослідження. *Методологія дослідження* базується на сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у вітчизняних закладах вищої освіти.

Дослідження здійснювалось із застосуванням загальнонаукових методів (вивчення, аналіз і узагальнення довідкової інформації, огляд науково-освітніх друкованих та он-лайн джерел), а також систематизації та узагальнення.

Результати дослідження. Майбутнім вчителям початкових класів, формуючи свою професійну успішність, необхідно володіти основними знаннями, уміннями та навичками здоров'язбереження, щоб навчити здоровому способу життя здобувачів освіти початкової школи та їхніх батьків.

Ключовий план підготовки педагогічних кадрів, на думку вітчизняного вченого І. Зязюна, має орієнтуватися на збереження, розвиток та гармонійне поєднання класичної та інноваційної освіти [3, 105–115].

Відзначимо, що відповідно до нової концепції *сучасний учитель початкової школи*, повинен володіти *компетентностями*, що дає йому змогу розвиватися та стати успішнішим у реалізації навчання для своїх здобувачів початкової освіти: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння навчатися впродовж життя; соціальні і громадянські компетентності; підприємливість; загальнокультурна грамотність; екологічна грамотність і здорове життя [9, 14].

Отже, під компетентністю розуміються спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють особистості ідентифікувати та розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації), проблеми, що характерні для певної сфери діяльності. Управління власною діяльністю веде до підвищення або модифікації рівня компетентності людини [5, 88].

Компетентність представляє набуття особистістю відповідної компетенції (або компетенцій), що базується на особистісному ставленні людини до цієї компетенції та до предмета діяльності, а компетенції – це сукупність взаємопов'язаних особистісних характеристик (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які стосуються певного кола предметів та процесів, необхідні для якісної продуктивної діяльності щодо цих предметів чи процесів [10, 244]. За визначенням І. Зимньої, «компетентність завжди виступає проявом компетенції», як певного внутрішнього, потенційного, прихованого психологічного новоутворення (знання, уявлення, програми чи алгоритму дій, системи цінностей і відношень), що виявляється в компетентностях людини як актуальних, діяльних проявах.

Завдання педагогічної освіти полягає у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до здійснення його професійної діяльності не лише як фахівця, а як людини, здатної ефективно, якісно та творчо цю діяльність здійснювати. В цьому контексті важливим постає питання формування підготовленості до здоров'язбережувальної професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи, що можливе за умов спеціальної освітньо-пропедевтичної роботи, завдання якої полягає у забезпеченні збереження власного здоров'я та ефективної професійної роботи. Мета такої освіти полягає у формуванні в майбутнього вчителя початкових класів таких напрямків здоров'язбережувальної компетентності, як культури здоров'я створення особистої стратегії здоров'язбережувальної професійної поведінки, опанування низкою методик (конструктивними засобами вирішення стресових ситуацій, подолання стану хронічного стресу в професійній діяльності тощо) задля запобігання та подолання тих ситуацій та станів, що несуть загрозу для особистого здоров'я вчителя та колективу (педагогічного і учнівського) в цілому [4, 272].

В нашому дослідженні спираємося на визначення здоров'язбережувальної компетентності вітчизняного вченого О. Мандич: здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи трактується як «властивість індивіда, яка поєднує категорію знань з анатомії та фізіології людини, вмінь і навичок їхнього використовувати в професійній діяльності, здатність застосування сучасні знання з дисципліни, вміння організувати освітній процес на принципах здоров'язбереження, бажання дотримуватися здорового способу життя, мотивації для забезпечення охорони життя й здоров'я здобувачів, їхньої рухової активності в урочній та позаурочній діяльності» [6, 323].

Розглянемо структурні компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, яка складається з когнітивного, мотиваційного й діяльнісного компонентів (рис. 1).

– **когнітивний** (віддзеркалює ступінь володіння знаннями та вміннями). Даний компонент здоров'язбережувальної компетентності показує, що джерелом його формування виступає опанування дисциплін природничо-наукової підготовки. Майбутні вчителі початкових класів мають бути підготовлені до проведення навчально-виховних заходів, які б давали можливість формувати, зберігати

та вдосконалювати фізичне, психічне, духовне та соціальне здоров'я учнів початкової школи. До його складу входять знання змісту навчального матеріалу з анатомії та фізіології людини; будови та функції організму; загальні поняття про здоров'я, фізіологічні основи його збереження, зміцнення та формування; психофізіологічні основи процесу навчання; загальні закономірності росту й розвитку дитини; функціональні основи розвитку дитячого організму; аспекти здоров'язбережувальної педагогіки (основи знань вікових, психофізіологічних, індивідуальних особливостей здобувачів початкової освіти). Також когнітивний компонент сформованості компетентності включає знання психофізіологічних особливостей школярів, гігієнічних вимог до особливостей освітньої і виховної діяльності.

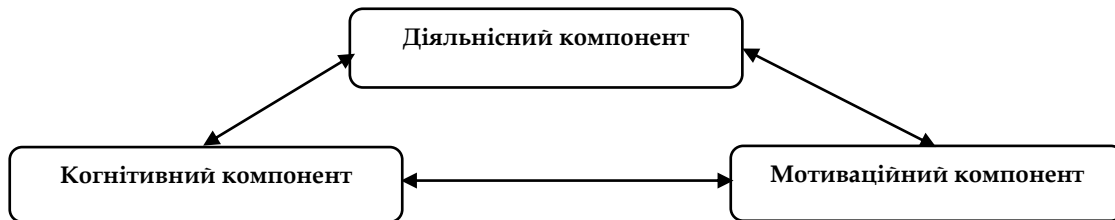

Рис. 1. Структурні компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи

– **мотиваційний** (мотиви, що сприяють якісній фаховій діяльності майбутнього вчителя початкової школи – осмислення необхідності здоров'язбережувальної діяльності). До його складу входять мотиви, які сприяють якісній фаховій діяльності майбутнього вчителя початкової школи, а саме прагнення до успіху й розуміння необхідності здоров'язбережувальної діяльності. Комплексна програма підготовки майбутніх учителів початкових класів до здоров'язбережувальної діяльності покликана сприяти передачі здобувача вищої освіти знань про основні складові здоров'я. Саме тому її зміст має визначатися з урахуванням психічного, духовного та соціального здоров'я особистості, а не лише фізичного.

Необхідність сформованості мотиваційного компонента обумовлюється тим, що педагог початкової школи має бути вмотивованим до творчого вирішення проблем, які пов'язані зі здоров'язбережувальною діяльністю, прагнути до успіху, кар'єрного зростання.

Під час розвитку мотиваційного компонента формування здоров'язбережувальної компетентності необхідним є урахування вимог до програм підготовки здобувачів вищої освіти: «1) її відповідність особистісним студентським інтересам, результатам психолого-педагогічних доробок із проблем мотивації; 2) направленість на розвиток мотиваційного фактора здоров'язбережувальної діяльності відповідно до мети й завдань підготовки майбутнього вчителя; 3) урахування положень розвивального навчання; 4) для здобувачів вищої освіти максимальна доступність форм, методів і засобів для реалізації в освітньому процесі» [7, 186].

– **діяльнісний** (практичні вміння й навички). Його формування залежить від сформованості мотиваційного та когнітивного компонентів, водночас забезпечує їхнє успішне функціонування.

Основою діяльнісного компонента компетентності здобувачів вищої освіти виступають набуті в процесі навчання практичні вміння й навички:

– прискіпливо аналізувати та вишукувати навчальний матеріал (щодо будови та функції організму дитини, загальні відомості про здоров'я, його збереження, укріплення та формування; перевірка знань та вмінь з предмета «Основи здоров'я»; відбирати та оцінювати відповідно до вікових, психофізіологічних та індивідуальних особливостей учнів педагогічні технології навчання;

– володіти методиками навчання та виховання молодших школярів на фізіологічних основах здоров'язбережувальної педагогіки, індивідуалізації та диференціації навчання згідно до вікових особливостей дитячого розвитку; діагностики показників фізичного розвитку й показників вищої нервової діяльності учня; технологічних засад професійних дій (прийоми запобігання перевтомі, розбудови ситуації успіху в навчанні; вміння оцінити готовність дитини до систематичного навчання та інше);

– відповідно до індивідуальних, вікових, психофізіологічних особливостей школярів навичками оцінювання якості освітнього середовища;

– забезпечити підтримку учнів з особливими потребами, володіти знаннями фізіологічних основ інклюзивної освіти, анатомічні і фізіологічні особливості здобувачів початкової освіти з особливими потребами [7, 186].

Майбутній вчитель початкових класів повинен також володіти системою методичних знань, умінь і навичок: знати психолого-педагогічні концепції навчання і використовувати їх як основу у своїй практичній діяльності.

Вітчизняні вчені М. Носко, С. Грищенко, Ю. Носко (2013) у своїх наукових розвідках доводять важливість навчання здоровому способу життя. Яке «повинно бути системним і повинно сприяти гармонійному розвитку молоді. Така робота передбачає: по-перше, вивчення уявлень молоді про здоровий спосіб життя; по-друге, формування свідомості і культури здорового способу життя; по-третє, розробку заходів навчання молоді здоровому способу життя» [8, 73]. Метою навчання здоровому способу життя, за твердженням вчених, має бути: «поліпшення ситуації для збереження і зміцнення психічного, фізичного і соціального здоров'я здобувачів середньої та вищої освіти та прагнення того, щоб кожен здобувач освіти розвивав свої природні здібності, знайшов своє місце у житті» [8, 73].

Висновки. 1. Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи є властивістю здобувачів вищої освіти, яка поєднує категорію знань з анатомії та фізіології людини, вмінь і навичок їхнього використовувати в професійній діяльності, здатність застосування сучасні знання з дисципліни, вміння організовувати освітній процес на принципах здоров'язбереження. 2. Структурні компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи – когнітивний, мотиваційний, діяльнісний. 3. Одне із завдань вищої педагогічної освіти полягає у формуванні підготовленості до здоров'язбережувальної професійної діяльності. Важливими напрямками здоров'язбережувальної компетентності є культура здоров'я, створення особистої стратегії здоров'язбережувальної професійної поведінки.

Подальшими перспективами наукових розвідок вважаємо критерії підготовленості до здоров'язбережувальної професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи.

References

1. Грищенко О., Єфремова О., Вихров С. Досвід практичної юридичної діяльності в процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «081 – Право». *Дидактика*. Вип. 1. 2021. С. 26–31. Ghryshhenko, O., Jefremova, O., Vykhrov, S. (2021). Dosvid praktychnoji jurydychnoji dijalnosti v procesi profesijnoji pidghotovky zdobuvachiv vyshhoji osvity specialnosti «081 – Prawo» [Experience of Practical Legal Activity in the Process of Professional Training of Applicants for Higher Education in the Specialty «081 – Law»]. *Dydaktyka – Didactics*. Vyp. 1, 26–31.
2. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 № 688. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/ Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [State Standard of Primary Education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] 21 liutoho 2018 r. № 87 (u redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 lypnia 2019 r. № 688). Retrieved from: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/ (data zvernennia: 10.06.2023).
3. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. 2006. Вип. VIII. С. 105–115. Ziazun, I. A. (2006). Protsesy modernizatsii suchasnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Modernization Processes of Modern Pedagogical Education in Ukraine]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia – Professional Education: Pedagogy and Psychology*. Vyp. VIII, 105–115.
4. Кучерган Є. В. «Здоров'язбережувальна компетентність» як складова професійної підготовки майбутнього вчителя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2015. Вип. 130. С. 270–273. Kucherhan, Ye. V. (2015). «Zdoroviazberezhualna kompetentnist» yak skladova profesiinoї pidhotovky maibutnoho vchytelia [«Health Care Competence» as a Component of the Professional Training of the Future Teacher]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. Shevchenka – Bulletin of the T. H. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University*. Vyp. 130, 270–273.
5. Максимович О. Компетентнісний підхід при підготовці майбутніх учителів до професійної діяльності. *Вісник Прикарпатського університету: Педагогіка*. 2011. Вип. XL. Ч. 2. С. 87–89. Maksymovych, O. (2011). Kompetentnisnyi pidkhid pry pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv do profesiinoї diialnosti [A Competent Approach in Preparing Future Teachers for Professional Activity]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu: Pedahohika – Bulletin of the Precarpathian University: Pedagogy*. Vyp. XL, 2, 87–89.
6. Мондич О. Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2020. Вип. 28. С. 319–331. Mondych, O. (2020). Problema formuvannia zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly [The Problem of Formation of Health Care Competence of Future Primary School Teachers]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka – Pedagogical Education: Theory and Practice: zbirnyk naukovykh prats*. Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka – Collection of Scientific Works. Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University. Vyp. 28, 319–331.
7. Мондич О. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців – вчителів початкової школи. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 56. С. 182–190. Mondych, O. (2021). Formuvannia zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv – vchyteliv pochatkovoї shkoly [Formation of Health Care Competence of Future Specialists – Primary School Teachers]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities. Series: Pedagogical Sciences*. Vyp 56, 182–190.
8. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Формування здорового способу життя. Київ: «МП Леся», 2013. 160 с. Nosko, M. O., Ghryshhenko, S. V., Nosko, Ju. M. (2013). Formuvannja zdorovogho sposobu zhyttja: navchal'nyj posibnyk [Formation of a Healthy Lifestyle: Tutorial]. Kyiv, Ukraine: «MP Lesja».

9. Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі: монографія / за заг. ред. Товканець Г.В. Мукачєво: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018 302 с.
Pedagogichna osvita i profesiina pidhotovka v suchasnomu sotsiokulturnomu seredovyshchi: monohrafiia [Pedagogical Education and Professional Training in the Modern Socio-cultural Environment: Monograph]. (2018) / za zah. red. Tovkanets H.V. Mukachevo, Ukraine: Redaktsiino-vydavnychiy tsentr MDU.
10. Поясик О. І. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи в контексті компетентнісного підходу. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». Серія Педагогіка. Психологія. Філософія.* 2013. № 28. С. 243–248.
Poiasyk, O. I. (2013). Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly v konteksti kompetentnisonoho pidkhodu [Professional Training of the Future Primary School Teacher in the Context of the Competence Approach]. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni H.S. Skovorody».* Serii Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiiia – *Humanitarian Bulletin of the State Higher Educational Institution «H.S. Skovoroda Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University».* Series Pedagogy. Psychology. Philosophy. 28, 243–248.

Bykov Ivan

ORCID 0000-0001-7790-337X

Director of the Secondary School «Maibuttia»
of the I-III levels (Odesa, Ukraine),
Postgraduate Student of the Department of Pedagogy,
Psychology and Methods of Physical Education,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: maibuttia@gmail.com

FORMATION OF HEALTH CARE COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Problem. The article highlights the process of formation of health care competence of future primary school teachers. It has been proven that one of the tasks of higher pedagogical education consists in the formation of readiness for health-preserving professional activities of future primary school teachers. It was determined that the important directions of health-preserving competence are the culture of health, the creation of a personal strategy of health-preserving professional behavior. It is substantiated that the structural components of the health-preserving competence of the future primary school teacher are cognitive, motivational, and operational.

The purpose of the article is to analyze the process of formation of health care competence of the future primary school teacher.

The research methodology is based on modern provisions of pedagogical science and reflects the interrelationship of methodological approaches to the study of the process of formation of health-preserving competence of future primary school teachers in domestic institutions of higher education.

Scientific novelty: it has been proven that the health-preserving competence of the future primary school teacher is a property of higher education applicants, for the organization of the educational process based on the principles of health-preserving.

Conclusions. 1. The health-preserving competence of the future primary school teacher is a property of higher education seekers, which combines the category of knowledge of human anatomy and physiology, the skills and abilities to use them in professional activities, the ability to apply modern knowledge of the discipline, the ability to organize the educational process based on the principles of health care breeding 2. Structural components of health care competence of the future primary school teacher – cognitive, motivational, activity. 3. One of the tasks of higher pedagogical education is the formation of readiness for health-preserving professional activity. Important areas of health-preserving competence are the culture of health, the creation of a personal strategy of health-preserving professional behavior.

Key words: students of higher education, future primary school teachers, health care, competences.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Грищенко С. В.